

CHRISTIAN BRAW:

Glasnost i Sverige

Kan man tänka sig glasnost i Sverige?

Det skenbart pluralistiska västliga samhället vilar på ett värderingsfundament så fast att det förtjänar namnet ideologi. Den består av tre huvudmoment – monismen, evolutionismen och utopismen.

Det nuvarande samhällssystemets sönderfall är oundvikligt därför att dessa tre ger en felaktig bild av verkligheten. Frågan är bara hur det skall gå till, menar Braw.

Makten följer genom seklerna i stort sett alltid samma utvecklingslinjer. Den stiger upp som en ung, kreativ, nydanande och ibland också nedbrytande kraft: "Här rivs för att få luft och ljus." Den har ett mål framför sig, antingen det nu är att bygga upp ett nytt samhälle eller att bli marknadsledande. Krafterna spänns, nya verksamhetsfält öppnar sig, man söker och finner nya begåvningar. Livskrafterna dominerar, kreativiteten blommar. Det är vår.

När maktens män – och kvinnor – har nått sitt mål inträder nästa fas. Det primära intresset blir nu för dem att befästa och om möjligt utvidga sin makt för maktens skull. Rädslan för att förlora makten blir mer och mer den dominerande kraften. Därför framstår kreativitet och nytänkande som ett hot. Begåvningarna stöts bort, och maktens boningar fylls av de medelmåttiga, fantasilösa och moraliskt undermåliga. Makten "vill se feta män omkring sig". Med stor kraft vänder sig maktens företrädare mot alla dissidenter och oliktänkande. "De skall marginaliseras och elimineras", för att tala med docenten Henry Cöster. Och ofta kan maktens företrädare vara ganska nära att lyckas i detta sitt uppsåt.

Men just i det ögonblicket, när makten nästan lyckats i sin strävan att nedkämpa allt motstånd, händer det inte sällan, att själva maktens fundament börjar ge efter. I Bibeln skildras detta med bilden av kolossen på lerbotten. Detta maktens sönderfall är en intressant och mångsidig process. En aspekt är maktens åldrande. Genom att rädslan har blivit den dominerande kraften, har livskrafterna försvunnit. Rädslan fungerar på det sättet, den fördriver livet. Dess följesvenner he-

Teol dr Christian Braw VDM är kyrkoherde i Moheda.

ter stagnation, idélöshet, tillbakagång och moraliskt förfall.

Maktens sönderfall

En annan aspekt av maktens sönderfall är, att bristen på inspirerande mål gör att makten blir meningslös, därför att den blir sin egen mening. Och eftersom makten är sin egen mening blir det ett primärt intresse för var och en av maktens män att erövra den åt sig själv. Den ene folktribunen avrättar den andre och faller själv offer för nya kuppmakare, till dess någon gör sig till diktator. Men diktaturen är bara ytterligare ett steg på vägen mot det totala sönderfallet.

En tredje aspekt av maktens sönderfall är härskartröttheten. Eftersom makten har blivit sin egen mening är den meningslös. Den inspirerar inte längre ens härskarna. Man är inte längre beredd att göra uppoffringar för att få härskas. Härskarens tron är nämligen ingen bekväm plats, inte ens i den totala diktaturen. Den härskartrötte maktavaren längtar till vilan och ansvarsbefrielsen. Man ger upp och drar sig tillbaka, i förhoppning att få odla sina rosor i fred.

Men utvecklingen kan också ta sig andra vägar. I en sönderfallande maktstruktur kan tyglarna komma att gripas av eller läggas i skickliga händer. Det var vad som skedde när kejsar Konstantin grep makten i det romerska riket. Han övertog ett sönderfallande imperium, hotat från alla sidor, ett imperium som dessutom var på god väg att utvecklas till ett totalreglerat samhälle. Och detta totalreglerade samhälle hade — nästan — segrat i kampen mot den tidens dissidenter: de kristna.

Men imperiets egen livskraft var på

upphällningen. Just när dess makt tycktes som mest total stod det inför sitt sammanbrott. Det var Konstantins geniala intuition, som gjorde att han anade sammanbrottet redan innan det inträffat och att han förstod att den vitaliserade kraften fanns just hos den grupp, som imperiet gjort de största ansträngningarna för att krossa. Genom att Konstantin först gav dissidenterna frihet att verka och sedan placerade dem i samhällets mitt, gav han imperiet en livskraft, som gjorde att det kunde bestå i ytterligare 1 500 år — om man räknar med det Heliga romerska riket av tysk nation. Och det bör man göra.

Det är mycket för tidigt att bedöma, om Gorbatjov är en ny Konstantin. André Glucksmann har sagt att Gorbatjov "förmodligen är minst lika motsägelsefull och förvirrad som den situation han står inför". Men oavsett om han är en genial ledare eller ej, så är det uppenbart, att han försöker göra något av det som Konstantin gjorde. Han söker ge rum och frihet åt de vitaliserande krafter, som kan rädda kolossen på lerbotten från att falla. Det gäller för Gorbatjov lika väl som för Konstantin, att viljan att rädda är det primära. Det är inte viljan att förändra, som i sig själva är drivkraften. Det är för att rädda sig själv, som imperiet öppnar sig. Detta är glasnost. I sig själv betyder glasnost endast "tillgänglighet för offentlig debatt". Men denna tillgänglighet för offentlig debatt har fört med sig en lång rad följdfenomen, som bidragit till att dissidenterna — bland dem inte minst de kristna — har kommit att ställas i samhällets mitt.

Kan man tänka sig glasnost i väst, i Sverige? Finns det här en maktstruktur, som har nått till total dominans och nu känner

fundamenten rämna? Vi har i väst ingen direkt motsvarighet till de östliga kommunistpartierna. Hos oss är maktstrukturerna mer sammansatta. Där finns de politiska partierna, journalistkårerna, vetenskapsmännen och många andra, som alla kämpar med varandra om inflytandet i samhället, till synes undert total frihet. Men fjärmar man sig några steg och ser på denna kamp s a s utifrån varnar man, att det skenbart pluralistiska västliga samhället i själva verket är starkt monolitiskt. Det vilar på ett värderingsfundament så fast, att det förtjänar namnet ideologi.

Tre huvudmoment

Denna samhällets ideologi har tre huvudmoment. Det första är monismen: det finns bara en värld, och det avgörande i denna värld är det materiella. Vi behöver bara följa en västlig valkampanj för att bli varse den självklarhet med vilken monismen präglar alla deltagandes tänkande och kamp. Det andra momentet är evolutionismen: allt är ständigt på väg framåt och uppåt. Det gäller att hänga med i utvecklingen, man får inte bli efter och bli gammalmodig. Det tredje momentet är utopismen: utvecklingen kommer att leda fram till det goda, rättfärdiga samhället. Detta är den ideologiska basen för såväl Adolf Hitler som Olof Palme. Så tänkte Josef Stalin, Vidkun Quisling och Per Albin Hansson, och så tänker sannolikt Ingvar Carlsson – om han har tänkt på saken. I Sovjetunionen har man blivit varse, att denna ideologi inte håller. Det är därför man öppnar sig mot andra synsätt. Det är därför det blivit glasnost.

Det finns tecken på att samma ideologiska sammanbrott är på väg i väst. Det

första och mest påfallande tecknet är, att utopismens roll blivit allt mindre i den västerländska ideologin. Ett av de sista utopiska dokumenten i Sverige var Socialdemokratiska kvinnoförbundets programskrift Familjen i framtiden. Redan efter några år betecknades den av Olof Palme som "gammal skåpmat". Ett intressant inslag i skriften är att den propagerar för en livsföring, där sexuella kontakter med flera olika personer är naturliga, alltså just den livsstil, som bidragit till den katastrofala spridningen av könssjukdomar. Så är det alltid: den utopiska livshållningen avslöjas obönhörligt, när den kommer i närbild med den konkreta verkligheten. Det gäller i detta exempel och i alla andra, t ex planekonomi.

Men utopismens tillbakagång innebär också att det sprider sig tveksamhet kring evolutionismen. Är det verkligen så, att världen ständigt går framåt? Är det så, att vi på allvar väntar "en ljusnande framtid"? Här ställer miljöproblemen de kritiska, obesvarade frågor, som evolutionismen inte kan komma undan.

Tvivlet ökar

Nu närmar sig tvivlet också den västerländska ideologins tredje fundament, monismen eller materialismen, dvs den tanke, att det bara finns en enda värld och att det materiella är det allt avgörande i denna värld. Också här ställer miljöproblemen de stora och svåra frågorna. Det svåraste problemet i miljökrisen är nämligen inte freonerna utan – människan. Varifrån skall kraften komma, som kan förvandla människan, så att hon lever ansvarigt? Och hur skall man egentligen leva rätt? Vilsenheten är stor, men bara

det faktum, att man frågar efter rätt och fel visar, att man är på väg ut ur monismen. Svaret på frågor om det sanna, det rätta och det goda hämtar vi inte från molekylkedjorna. De måste sökas på helt annat håll än hos det materiella.

Ju mer miljöproblemen och övriga tecken på kronisk kris tornar upp sig, dess tydligare blir det, att den samhällsbärande ideologien var felaktig. Det är inte ens så, att den är föråldrad. Det är i stället så, att den aldrig har varit sann. Monismen, evolutionismen och utopismen har aldrig beskrivit våra villkor på ett riktigt sätt. Det har varit fel från början, fel i grunden.

Nu kan visserligen ideologiens företrädare och maktens utövare värja sig mot denna insikt. Genom ett energiskt motstånd kan de förlänga sitt maktinnehav ännu något decennium. Men kolossen på lerfötter står ändå inte att rädda. Det hjälper inte att huvudet är av guld, när fundamentet är av lera. Sönderfallet, den inre och yttre förgiftningen kommer till sist att göra kolossens fall oundvikligt. Och när makten faller, då faller också maktens tjänare. De måste falla, därför att de är i konflikt med verkligheten.

Det nuvarande samhällssystemets sönderfall är oundvikligt, därför att monismen, evolutionismen och utopismen ger en felaktig bild av verkligheten. Frågan är bara *hur* det kommer att gå till. Det kan bli en övergång till något nytt genom våldsamma konvulsioner och kriser, men det kan också bli så, att vi får ledare av konstantinskt format, ledare som ser krisen innan den kommer och kan motverka den genom att öppna systemet för det annorlunda. Får vi sådana ledare, då har glasnost kommit till Sverige. Då kommer man att leta efter dissidenterna, de människor som har alternativ till den sönderfallande ideologin. Då blir de oliktankande intressanta, de som tänkte på ett annat sätt och inte trodde på monismen, evolutionismen och utopismen. Då kommer de, som var den gamla ideologins transportkompani att mista all sin betydelse, om de inte skyndar sig att sadla om. Det finns redan ett tyskt begrepp för detta: Wendehals. Då kommer de, som var samhällets mest förföljda, att ställas i samhällets mitt. Vi lever i sådana tider, när straffängens president och den allsmäktige makthavaren blir arkebuserad. Solsjenitsyn säger: "Historien är berättelsen om det oväntade."